

Vegårshei kommune

Molandsveien 11
4985 VEGÅRSHEI

Saksbehandler, innvalgstelefon

Hans Olav Myskja, 37017829

Innspill til oppstart av arbeid med kommunal planstrategi 2020 - 2024 for Vegårshei

Vi viser til oversendelse fra Vegårshei kommunen av 10.03.2020, med varsel om oppstart av arbeid med kommunal planstrategi 2020-2024.

Innspill fra Fylkesmannen

Forholdet til gjeldende planstrategi 2016 - 2019

Planstrategi for Vegårshei for perioden 2016 til 2019 ble vedtatt 13.12.2016, og gir en god oversikt over foreslått planarbeid for perioden. Vi savner at meldingen om oppstart inneholdt en oversikt over hvilket planarbeid som faktisk ble gjennomført i perioden, samt kommunens vurdering av dette. Slik informasjon ville lettet medvirkningen og gjort den mer treffsikker.

Dokumentet «Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019 – 2023» (Nasjonale forventninger) ble vedtatt 14.5.2019, og angir den nasjonale prioriterte politikken, slik at planleggingen i fylkeskommuner og kommuner kan skje effektivt og til beste for innbyggerne i hele landet. I denne kommunestyreperioden legger regjeringen vekt på at vi står overfor fire store utfordringer, at disse skal adresseres av alle kommunene og at planlegging er et av de viktigste verktøyene:

- Å skape et bærekraftig velferdssamfunn
- Å skape et økologisk bærekraftig samfunn gjennom bl.a. en offensiv klimapolitikk og en forsvarlig ressursforvaltning
- Å skape et sosialt bærekraftig samfunn
- Å skape et trygt samfunn for alle.

Regjeringen legger videre vekt på at FNs 17 bærekraftsmål skal legges til grunn for samfunns- og arealplanleggingen. Samtidig varierer utfordringene og mulighetene fra sted til sted. Dette skal planleggingen ta inn over seg. Regjeringen forventer bl.a. at «kommunene prioriterer arbeidet med planstrategi for å sikre at planene er oppdaterte og møter framtidens behov, også i forbindelse med kommunesammenslåinger.»

Overordnede hensyn og føringer

Ny kommunelov setter tydelige rammer for å sikre den langsiktige handlefriheten til lokaldemokratiet. Arbeidet med planstrategi er en god anledning for kommunen til å se de ulike forhold og utviklingstrekk i sammenheng i et langsiktig perspektiv, og prioritere innsatsen slik at intensjonen i den nye loven blir realisert. Generalbestemmelsen for økonomiforvaltningen sier at reglene bl.a. har som formål å «trygge det finansielle grunnlaget for kommunenes produksjon av velferdstjenester».

I de nye nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging, bes kommunene om å legge FNs bærekraftsmål til grunn for samfunns- og arealplanleggingen, utarbeide arealstrategier som del av kommuneplanens samfunnsdel, og legge disse til grunn ved revisjon av kommuneplanens arealdel. Videre forventer Regjeringen at «kommuner som ikke har slått seg sammen, bruker planleggingen til å diskutere om de har forutsetninger for å møte framtidens utfordringer alene, eller om de bør slå seg sammen med nabokommuner».

Både Regjeringen og et bredt flertall på Storting ønsker at kommunene arbeider videre med kommunestrukturspørsmålene som en løpende prosess. Fylkesmannen har i oppdrag å «utfordre kommunene til å ha en prosess hvor kommunestyret vurderer sammenslåing som et alternativ». Dette er naturlige spørsmål å arbeide med som alternativ for framtida når kommunen legger planstrategien, og særlig når man arbeider med samfunnsdel og langsiktig økonomiplanlegging. Virkemidlene ved kommunesammenslåing er tilnærmet de samme som i forrige periode, men alt skal nå baseres på frivillighet.

Fylkesmannens konklusjon og anbefaling i kommunereformen i 2016 var at ingen av de minste kommunene på Agder burde fortsette alene. Vegårshei er med knapt 2100 innbyggere svært liten sammenlignet med den størrelse som anbefales for drift av viktige tjenester. Det er utfordringer på levekårsområdet og med aldersbæreevnen framover. Avhengigheten av interkommunalt samarbeid er stor, og utfordringene for tjenestene på sikt er betydelige. For Vegårshei sin del var anbefalingen i 2016 at kommunen bør bli en del av en større kommune innenfor regionen Østre Agder, og dette er fortsatt vår faglige anbefaling. Vegårshei tilhører en gruppe kommuner med lavt folketall, små avstandsulemper og små distrikts-utfordringer. Disse kommunene påvirkes nå tydelig av de endringene som ble gjort i inntektssystemet for kommunene ifbm. kommunereformen.

Økonomi

Vegårshei kommune har hatt positive, men varierende driftsresultat fra 2015 til 2018. I 2020 budsjetterer kommunen med negativt netto driftsresultat, men fra 2021 er netto driftsresultat positivt og over 2 % av brutto driftsinntekter. Kommunens buffer på disposisjonsfond har økt betydelig fra 2015 til 2018, men kommunen opplyser at disposisjonsfondet ved utgangen av 2019 er estimert til 4,8 mill. kroner. Kommunen har lagt opp til en positiv utvikling i vedtatt økonomiplan 2020-2023, der det legges opp til at disposisjonsfondet ved utgangen av perioden utgjør 5,6 % av brutto driftsinntekter.

Det er positivt at kommunen i økonomiplanen 2020-2023 legger opp til et redusert gjeldsnivå. Fylkesmannen har beregnet at kommunens samlede lånegjeld eks. formidlingslån ved utgangen av økonomiplanperioden vil utgjøre 90,2% av brutto driftsinntekter. Kommunen er nå i en stilling der reservene på disposisjonsfondet er redusert betraktelig. Samtidig kan ikke kommunen forvente samme vekst i kommunens skatteinntekter for kommende år som i perioden 2015-2018.

Fylkesmannen har innvilget støtte til gjennomføringen av to analyse- og strukturprosjekter i Vegårshei kommune. Fylkesmannen vil understreke at kommunen er svært avhengig av å lykkes med disse prosjektene for å kunne oppnå positive netto driftsresultat fra 2021 og dermed ha grunnlag for å kunne sette av midler til disposisjonsfond i tråd med økonomiplanen 2020-2023.

Arealstrategi

I dokumentet «Nasjonale forventninger» angir regjeringen en forventning om at «Kommunene utarbeider arealstrategier som del av kommuneplanens samfunnsdel, og legger disse til grunn ved revisjon av kommuneplanens arealdel.»

Vegårshei vedtok ny kommuneplan med arealdel og samfunnsdel høsten 2019. Dersom kommunen skal revidere samfunnsdelen i perioden, gir vi råd om at man også prioriterer arbeidet med en arealstrategi knyttet til samfunnsdelen. Kommunens arealstrategi skal bidra til å sikre en helhetlig og langsiktig forvaltning av kommunens arealer. Strategien bør bygge på mål for utvikling av kommunen, som drøftes og fastsettes i samfunnsdelen. Arealstrategien viser hvordan relevante mål i samfunnsdelen følges opp gjennom hovedelementene i arealbruken, og vil ofte veiledes av en kartskisse. Hovedelementene i arealbruken kan eksempelvis være senterstruktur, transportsystem, grønnstruktur og utbyggingsmønstre.

Klima- og energiplanlegging

Norge meldte nylig inn nye, forsterkede klimamål til FN. Vår oppdaterte målsetning er nå 50 til 55 % kutt i klimagassutslippene innen 2030, sammenlignet med nivået fra 1990. Dette er svært ambisiøse mål, og krever bred innsats fra hele samfunnet. Kommunene har en nøkkelrolle i arbeidet med å kutte innenlandske utslipp. Dette handler i stor grad om hvilke klimakrav som stilles i innkjøp av varer og tjenester, hva vi bygger og hvor og hvordan vi bygger det. Kommunal arealpolitikk kan redusere innbyggernes transportbehov, og dermed reduserte klimagassutslipp fra transport.

Vegårshei kommune har en Energi- og klimaplan fra 2012, som del av sin Energi- og miljøplan 2012-2020. Vi ber om at revisjon av Energi- og klimaplanen prioriteres i perioden. Revidert klima- og energiplan bør fortelle hvordan klimagassutslippene fra Vegårshei kommune skal kunne reduseres med minimum 50 % innen 2030 og være en strategi på hvordan Vegårshei skal bli et lavutslippssamfunn i 2050. I arbeidet skal føringene i Statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning legges til grunn, samt de nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging 2019-2022 fra mai 2019.

Vi anbefaler at kommunen benytter de ressurser Miljødirektoratet tilbyr kommunene, bl.a. den nye veilederen for utarbeidelse av klima- og energiplaner, sektorvis fordeling av klimagassutslipp og verktøy for å beregne utslipp. «Klimaveikart Agder» er også en nyttig, lokalt tilpasset, idebank for kommunalt klimaarbeid og bør også benyttes. Tilsvarende er «Klimakur 2030» det nyeste og mest omfattende arbeidet som så langt er gjort for å vise hva som må til for å få til tilstrekkelige innenlandske kutt i klimagassutslippene. Dermed er det nå tilgjengelig en rekke ressurser som kan hjelpe kommunene i sitt lokale klimaarbeid, og vi forventer nå en klima- og energiplan som i større grad enn tidligere er konkret, med en tidsplan, tydelig sektorvis ansvarsfordeling, og systematiske samfunnsøkonomiske vurderinger av tiltak.

I tillegg anbefaler vi kommunen å miljøsertifisere sin virksomhet og starte måling av klimagassutslippene fra kommunens virksomhet. Vi minner om at klima- og energiplanen gir hjemmel til å søke om tilskudd til utslippsreducerende tiltak gjennom ordningen «Klimasats», som forvaltes av Miljødirektoratet.

Folkehelse og levekår

Lov om folkehelsearbeid fra 2012 gjelder for kommuner, fylkeskommuner og statlige myndigheter. Formålet med loven er å bidra til en samfunnsutvikling som fremmer folkehelse, herunder utjevner sosiale helseforskjeller. Ifølge folkehelseloven § 4, skal kommunene fremme folkehelse innen de oppgaver de er tillagt, herunder ved lokal utvikling og planlegging, forvaltning og tjenesteyting.

For å kunne møte folkehelse og levekårsutfordringer er kommunene pålagt å ha nødvendig oversikt over helsetilstanden og de positive og negative faktorer som kan virke inn på denne (§ 5). Oversikten etter folkehelseloven § 5 annet ledd skal inngå som grunnlag for arbeidet med kommunens planstrategi. En drøfting av kommunens folkehelseutfordringer bør inngå i strategien, jf. plan- og bygningsloven § 10-1. Vi minner i den forbindelse om ny veileder for systematisk folkehelsearbeid som dere finner her: <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/systematiskolkehelsearbeid>.

Veilederen tydeliggjør hvilke type vurderinger som bør gjøres, som for eksempel om folkehelseutfordringene går i riktig retning i forhold til nåværende målsetninger, og om kommunen har satt overordnede mål og strategier for folkehelsearbeidet i kommuneplanen, jf. kap. 11 i plan- og bygningsloven, som er egnet til å møte folkehelseutfordringene kommunen nå står ovenfor. Det skal også komme frem i planstrategien dersom kommunen ikke har fastsatt slike overordnede mål og strategier som nevnt foran.

Med «drøfting» menes i denne forbindelse å vurdere folkehelseutfordringene i lys av kommunens utvikling som samfunn og som organisasjon, og å se dette i lys av planbehov. Drøftingen bør også omfatte en vurdering av om kommuneplanen har fungert som styringsverktøy for å nå mål og strategier på folkehelseområdet.

Den nylig utgitte folkehelseprofilen viser blant annet at Vegårshei har utfordringer med lavinntektshusholdninger, stor andel som mottar stønad til livsopphold, drikkevannskilder, overvekt og fedme. Det er også kommet frem av Ungdata, at det oppleves blant de unge at det er dårlig kollektivtransporttilbud. Forannevnte burde vært belyst i planstrategiarbeidet.

I forrige planstrategi ble det vektlagt at det skulle tas «hensyn til stor økning i antall brukere på økonomisk sosialhjelp». Siste tilgjengelig statistikk viser en nedgang i antall sosialhjelpsmottakere, antall langtidsmottakere, og en markant nedgang i antallet som har sosialhjelp som viktigste kilde til livsopphold. Selv om antall langtidsmottakere av sosialhjelp går ned, er det viktig å fortsatt ha fokus på mottakere av økonomisk sosialhjelp. Det er en utvikling i retning av at færre får mer sosialhjelp lengre. Denne gruppen opplever utenforskap og har ofte flere levekårsutfordringer.

Vi minner for øvrig om at Agder fylkeskommune nylig har oppdatert sin omfattende statistiske oversikt over Agder med Agdertall 2019. Disse tallene er verdifulle i arbeidet med å fastsette utfordringsbildet og innsatsområdene i kommende periode

Boligsosial planlegging

I KMD' s «Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019–2023» knyttes det boligsosiale arbeidet til aktiv planlegging for å motvirke, og forebygge levekårsutfordringer og bidra til utjevning av sosiale forskjeller. Kommunene har gjennom lovgivning et ansvar for å skaffe seg nødvendig kunnskap om samfunnsmessige og sosiale forhold i lokalsamfunnet. Strategien «Bolig for velferd – Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020)» og veiviseren til denne strategien, vektlegger kunnskap og strategier for å sikre gode levekår for sine innbyggere. Boligen er helt sentral for å legge til rette for å utvikle å styrke sosialt felleskap og solidaritet i nærmiljøet. Kommunen bør derfor omtale hvordan man skal sikre nok boliger til vanskeligstilte.

Vegårshei er vertkommunen for kommuner i Østregionen. Iht. «Bolig for velferd»- strategien skal kommunene bidra til å sikre koordinering og samordning av sektorovergrepene på tvers av fagområder. Strategien fokuserer nå på å tilrettelegge for at vanskeligstilte barnefamilier bor i egnet bolig. KMDs veileder og «Bolig for velferd»-strategien anbefaler at kommunene legger til rette for leie-til-eie løsninger for vanskeligstilte på boligmarkedet. Det er også viktig at strategien ses i sammenheng med opptrappingsplanen på rusfeltet, nasjonal strategi «Barn som lever i fattigdom» (2015-2017), 0-24-samarbeidet og den nasjonale strategien «Redusert tilbakefall til ny kriminalitet» (2017-2021).

Et virkemiddel for å sikre gode oppvekst- og boforhold for vanskeligstilte, er å spre den kommunale boligmassen slik at de vanskeligst stilte ikke havner sammen i de dårligste boområdene. Et helt konkret virkemiddel kommunen kan ta i bruk, er å varsle i arealdelen at kommunen vil kreve kommunal forkjøpsrett i nye boligprosjekter. Vi registrerer at Vegårshei har tatt en slik bestemmelse inn i kommuneplanens arealdel.

Andre spesielle hensyn til barn og unge

Videre ønsker vi at kommunen, i det videre planarbeidet, vurderer hvordan det sikres tverrfaglig og samordna tjenester for barn og unge. Formålet med dette er å være trygg på at kommunen har en helhetlig innsats, slik at alle barn og unge får den støtten og hjelpen de har behov for, slik at de kan mestre eget liv.

Fagfornyelsen skal føre til at elevene blir rustet for fremtiden, gi bedre læring og forståelse, god kunnskap og grunnleggende ferdigheter. Vi ber kommunen om å følge opp implementering av fagfornyelsen og legge til rette for en god skolebasert kompetanseutvikling som bidrar til at elevene får et godt og inkluderende læringsmiljø.

Barnehager og skoler skal fremme kultur for læring, helse og trivsel. Vi ønsker at kommunen vurderer hvordan man sørger for at det utarbeides og iverksettes rutiner for å sikre at barn og unge har et trygt og godt barnehage- og skolemiljø.

Kompetanse og ressurser i helse- og omsorgstjenestene

Andre viktige vurderinger som bør komme frem i planstrategien, er hensynet til en aldrende befolkning og behovet for kompetanse og ressurser i helse- og omsorgstjenestene samt hensyn til behov for ulike boligtyper i kommunens arealplanlegging.

Vegårshei er oppført med 2097 innbyggere i 4. kvartal 2019. Ca. 110 av disse var over 80 år. Hovedalternativet (MMMM) i befolkningsframskrivningene viser at antall personer over 80 år i Vegårshei forventes å øke i årene fremover. Frem mot 2035 forventes en økning på ca. 35-40 %. Dette er noe mindre enn for mange andre kommuner i Norge (SSB/Kommunefakta). I Norge er nå mer enn 1 million mennesker over 60 år. De fleste av dem bor i eget hjem. I årene fremover vil mange kommuner få flere innbyggere over 50 år enn under 50 år.

Mange lever både 20 og 30 år som pensjonist, og mange har bedre helse og mer ressurser enn tidligere generasjoner. En person som i dag er 65 år kan forvente å ha 15-20 år foran seg med god helse. Det forutsettes at kommunen sikrer at eldre som trenger helse- og omsorgstjenester får tjenester av god kvalitet, også i perioder hvor demografiendringer medfører behov for justering av kapasitet og dimensjonering av tjenestetilbudet. Gode helse- og omsorgstjenester i årene fremover, krever at eldre i større grad enn i dag bli i stand til å leve aktive og sosiale liv så lenge som mulig i sitt eget nærmiljø, uten behov for institusjonsplasser eller omfattende hjelp fra det offentlige.

Kommunen bør, i tråd med anbefalinger fra blant annet «Råd for et aldersvennlig Norge», gjennom planarbeid mobilisere den eldre befolkning til selv å engasjere seg i planlegging av egen alderdom og utforming av sine omgivelser. Samtidig må kommunen bidra til å bygge et samfunn hvor det er godt å eldes. Dette kan eksempelvis bety flere ulike boligtyper med gode fellesskapsløsninger, samt nærmiljø(er) hvor det er enkelt og sosialt å trene, gå turer, gå til butikken eller oppsøke kunst- og kulturtilbud. Det kan være behov for flere møteplasser hvor man treffer gamle kjente og kan få nye bekjentskaper, og for nytenkende løsninger innenfor kollektivtransport.

Samtidig som andelen eldre vokser, vil mange kommuner oppleve økende mangel på arbeidskraft, pårørende og frivillige som kan yte omsorg. Dette vil igjen kunne skape store utfordringer for velferdssystemet. Temaer som rekruttering og sikring av kompetanse kan bli viktig å ta med i planleggingsarbeidet. Eldreråd og råd for mennesker med nedsatt funksjonsevne bør inkluderes i dette.

I Leve hele livet, St.Meld 15, står det blant annet: «Kommunene har årene 2019–2020 til å ta stilling til løsningene i reformen, og planlegge hvordan de vil utforme og gjennomføre dem lokalt. Det legges opp til at kommunene og fylkeskommunene kartlegger egne behov og utfordringer og gjennom politiske vedtak selv tar stilling til forslagene i Leve hele livet. Kommunene oppsummerer sine vedtak om oppfølging av reformen i budsjett og økonomiplan med handlingsprogram, før de setter reformen ut i livet.»

Reformen Leve hele livet skal overordnet bidra til:

- Flere gode leveår der eldre beholder god helse lenger, opplever at de har god livskvalitet, og at de i større grad mestrer eget liv, samtidig som de får den helsehjelpen de trenger når de har behov for den
- Pårørende som ikke blir utslitt, og som kan ha en jevn innsats for sine nærmeste
- Ansatte som opplever at de har et godt arbeidsmiljø, der de får brukt sin kompetanse og gjort en faglig god jobb

Meldingens hovedfokus er å skape et mer aldersvennlig Norge og finne nye og innovative løsninger på de kvalitative utfordringene knyttet til aktivitet og fellesskap, mat og måltider, helsehjelp, sammenheng og overganger i tjenestene.

Landbruk

Vegårshei har et betydelig skogbruk som skaper store ringvirkninger og verdiskaping innenfor trebearbeidende næring. Kommunen har gjennom kommune- og regionreformen fått større ansvar for forvaltning av tilskudd til skogbruket.

Vi vil oppfordre kommunen til å fortsette å utvikle primærnæringer basert på lokale ressurser, både gjennom tilskuddsforvaltning og gjennom sin rolle som arealmyndighet. Kommunen bør vurdere om det er behov for å utarbeide en landbruksplan i planperioden. Tilpasninger til endret klima og tilrettelegging for økt karbonbinding er viktige satsningsområder i kommunenes planlegging, og landbrukssektoren har her også en viktig rolle i reduksjon i klimagassutslipp.

Samfunnssikkerhet og beredskap

Samfunnssikkerhet og beredskap bør integreres i den overordnede kommunale planleggingen for å sikre at beredskapsutfordringer ivaretas på alle plannivåer.

Klimautviklingen gir beredskapsmessige utfordringer gjennom hyppige ekstreme værforhold, økt rasfare og økt flomfare. Digitaliseringen av samfunnet gir muligheter, men også et nytt risikobilde hvis digitale plattformer og velferdsteknologi ikke fungerer. Samfunnets avhengighet av kraft og elektronisk kommunikasjon øker, og det er viktig å være bevisst på sårbarheten knyttet til dette og å ha en beredskap for hvordan man skal håndtere utfall av disse infrastrukturene. Totalforsvaret videreutvikles og vil sette krav til kommunenes tjenesteyting. Kommunen må være bevisst på risikoforholdene og ha en god krisehåndteringsevne basert på oppdaterte planer og hyppige øvelser. Vektleggingen av samfunnssikkerhet og beredskap bør signaliseres gjennom at fylkes-ROS – ROS Agder – tas med som en av de styrende regionale dokumentene.

Med hilsen

Pia Karine Hem Molaug (e.f.)
faggruppetleder plan

Hans Olav Myskja
rådgiver
Miljøvernavdelingen

Dokumentet er elektronisk godkjent

Kopi til:
Agder fylkeskommune

Postboks 788 Stoa 4809 ARENDAL